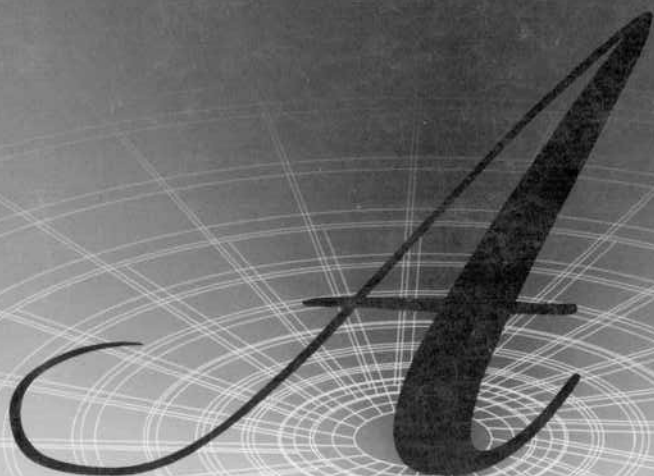

Лалка Денчева

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ПРАВОПИС И ПРАВОГОВОР

СБОРНИК УПРАЖНЕНИЯ

Лалка Денчева

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ПРАВОПИС И ПРАВОГОВОР

сборник упражнения

ИЗДАТЕЛСТВО
ЕКС-ПРЕС

2008

Настоящият сборник съдържа 24 теми от областта на правописа и правописа на българския език с оглед на практическата им употреба. Материалите имат преди всичко практически и приложен характер – упражненията са с различна трудност. Текстовете, от които са взети примерите, са от българското народно творчество или от български автори. Те са подбрани така, че да служат за илюстрация на езиковата и речевата форма, да запознаят учащите с богатството на българските народни говори и книжовния език и да дават разнообразна страноведска информация. От примерите преподавателят ще подбере тези, които отговарят на неговата цел.

Включени са упражнения за откриване и анализ на езиков материал, конструиране на изрази по даден модел, езиков разбор, сапоставяне на диалектни и книжовни явления, превод от руски на български и съпоставка на двата езика.

Използвани знаци и съкращения:

['] – означава на мястото

[л'] – означава на мек съгласен звук

[а] – означава на звук

[пѣйа] – фонетично записване на думи

м. р. – мъжки род

ж. р. – женски род

ср. р. – среден род

мн. ч. – множествено число

Рецензенти:

Доктор Нено Неделчев,

Доцент в Техническия университет в гр. Габрово

Директор на Департамента за езиково и специализирано обучение

Доктор Евдокия Сорочану,

Доцент в Молдовската академия на науките, гр. Кишинев

© Лалка Денчева – автор, 2008

© Издателство ЕКС-ПРЕС – Габрово, 2008

ISBN 978-954-8606-77-6

ВЪВЕДЕНИЕ

Писмеността на славянския език е създадена от Константин Кирил-Философ и брат му Методий през 862 – 863 г. за моравската им мисия.

Тази азбука, известна под името *глаголица*, е напълно оригинална и не повтаря начертанията на известните по това време азбуки. Създаването на славянската азбука се налага по политически причини – да не се поставят славяните в зависимост от Византия или Рим.

След смъртта на Методий делото на двамата братя във Великоморавия замира. Учениците им потеглили за България (886г.). Делото на двамата братя се нуждае от държавна подкрепа и закрила. Такава може да им даде България, която търси оръжие за обединяване на народа ѝ и за утвърждаването ѝ.

Втората азбука, *кирилицата*, е съставена по-късно от учениците на Кирил и Методий за нуждите на българската държава. Наречена е *кирилица* в чест на Кирил.

Тя повтаря гръцкото писмо, а за своеобразните славянски звукове са взети букви от глаголицата. Всяка буква е била с числена стойност. При глаголицата тя се определя от техния ред в азбуката, т. е. А = 1, Б = 2, В = 3 и т. н. Когато означават числа, буквите се пишат с *титла* отгоре *ā* = 1.

Старобългарският език възниква върху основата на славянските говори от Солунско и бързо спечелва авторитет в средновековния свят. Използва се както от славяни (сърби, моравци, словенци, хървати, руси, чехи, поляци), така и от неславяни (в молдовските и влашките княжества).

 Делото на Кирил и Методий има голямо културно, демократическо и общославянско значение. То е източник на гордост и самочувствие на българите през всички епохи.

Народът е нарекъл Кирил и Методий „светци“. Българската църква приема това желанието и канонизира братята още в края на IX или началото на X век. 14 февруари е денят, в който се почита паметта на св. Кирил, а 6 април – на св. Методий. През XVIII век се утвърждава общото им честване да бъде на 11 май (24 май н. с.).

Кирил и Методий заедно със своите ученици Климент, Сава, Наум, Ангеларий и Горазд се почитат от Православната църква като Свети Седмочисленици.

Голяма е почитта и прославата на делото на славянските първоучители през епохата на Възраждането. За тях пишат Паисий Хилендарски в „История славянобългарска“ от 1762 г. и йеросхимонах Спиридон Габровски в „История во кратце“ от 1792г.

През Възраждането празникът на двамата братя започва да се празнува не само като църковен, а и като училищен и всенароден.

Заслуга за провъгласяването на празника имат братята Найден и Константин Герови. През 1851 г. те решават, заедно с други родолюбиви бълга-

ри, да именуват училището в Пловдив "Кирил и Методий" и да отбелязват патрона всяка година на 24 май.

В "Цариградски вестник" бр. 389 от 26 юли 1859 г. е поместена покана от Йоаким Груев за всеобщо честване на този празник по цялата българска земя.

През 1892 г. Стоян Михайловски написва текста на химна "Върви, народе възродени", а през 1901 г. композиторът Любомир Пипков съставя музиката към него.

Делото на двамата братя получава признание не само в България, но и в Европа, и по света. През 1880 г. папа Лъв XIII издава Енцикликата *Grande munus* ("Велик дар"), с която канонизира Кирил и Методий за светци, а през 1981 г. папа Йоан Павел II ги провъзгласява за "съпокровители на Европа".

На 6. V. 1969 г. ЮНЕСКО отбелязва 1100 г. от смъртта на Кирил и вписва името му в календара на великите мъже и великите световни събития.

ТЕМА 1.

БЪЛГАРСКА АЗБУКА. ЗВУК И БУКВА. ГРАФИКА

1. Прочетете стихотворението "Родна реч" на Иван Вазов и мислите на известни български писатели. Как писателите виждат родния език? Каква е ролята му? Може ли езикът да бъде оръжие? Подкрепете вашата теза с откъси от текстовете.

*Обичам те, българска реч,
звук сладък, най-мил в звуковете
ту арфа звънлива, ту меч
на майстор художник в ръцете.*

*Обичам те, роден език,
ту гъвкав, ту твърд, като камен
елмазен, жив израз и клик
на мисъл, на блян, на дух пламен;
език за песни и за бран,
език, сечиво благородно,
от твойта съм сладост тиян -
как лейш се, звучиш ти свободно!
Как твойта хармония плени
слуха, о, реч мощна, напета
в песните на нашите жени
в крилатия стих на поета!*

Ив. Вазов

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. С., 1998.
2. Вългов, В. Фонетика и лексикология. Задачи и текстове за упражнения. В. Търново, 1993.
3. Георгиев, С. Самоучител по съвременен български език. В. Търново, 1997.
4. Георгиев, С. Правописен справочник на българския език. В. Търново, 1998.
5. Иванова-Мирчева, Д., И. Харалампиев. История на българския език. В. Търново, 1999.
6. Лазарова, М. Съвременен български език. Самоучител по правопис. В. Търново, 1999.
7. Пашов, П. Българският правопис. Практически указания. С. 1 1998.
8. Пашов, П. Практическа българска граматика. С., 1989.
9. Радева, П., А. Петкова. Правопис и пунктуация. Задачи и текстове за упражнения. В. Търново, 1994.
10. Цанков, К., А. Петкова, В. Бонджолова, М. Илиева. Помагало по българска фонетика. В. Търново, 1998.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Българска азбука. Звук и буква. Графика	4
2. Условен правопис	17
3. Гласни звукове	25
4. Съгласни звукове	34
5. Твърди и меки съгласни	48
6. Ударението в българския език	56
7. Звукови промени и редувания. Редукция	63
8. Променливо [Я]	71
9. Подвижно [Ъ]	84
10. Непостоянни гласни [Ъ] и [Е]	90
11. Краесловно обеззвучаване	98
12. Асимилация	106
13. Елизия	116
14. Удвоени съгласни (геминация)	123
15. Правопис на представки	131
16. Правопис на наставки	144
17. Членуване на имената (определеност)	152
18. Бройна форма на съществителните имена	164
19. Падежни остатъци	172
20. Звателна форма на имената	181
21. Правопис на предлози	191
22. Съкращаване на думи	198
23. Слято, полуслято и разделно писане	204
24. Употреба на главни букви	216
25. Отговори на тестовете	232